

PAVLINA BOBIČ

Janko Komljanec – poskus orisa dolenjskega Makabejca

Janko Komljanec – poskus orisa dolenjskega Makabejca

Ne veliko noč leta 1941, natanko teden dni po nemškem napadu na Jugoslavijo v siloviti vojaški operaciji Kazen (*Unternehmen 25*), je župnik v Prečni pri Novem mestu, Janko Komljanec, stopil pred verno ljudstvo v farni cerkvi sv. Antona Padovanskega in namesto pridige prebral svetopisemsko zgodbo o mučeništvu bratov Makabejcev in njihove matere, ki se začne takole:

*Zgodilo se je tudi, da so prijeli sedem bratov z njihovo materjo vred. Kralj je hotel, da bi okusili svinjsko meso, ki je bilo prepovedano, zato je ukazal, naj jih pretepaajo z biči in žilavkami. Eden med njimi pa je spregovoril v imenu drugih in rekel takole: Kaj nas hočeš vprašati in izvedeti od nas? Pripravljeni smo rajši umreti kakor prekršiti postave naših očetov. Kralj je pobesnel in ukazal razbeliti ponve in kotle. Ko so bile posode razžarjene, je ukazal, naj tistemu, ki je govoril za brate, odrežejo jezik, snamejo po skitskemu običaju kožo z glave in mu odsekajo okončine, in to pred očmi drugih bratov in matere. Ko je bil popolnoma pohabljen, a je še dihal, ga je ukazal primakniti k ognju in ga cvreti v ponvi. In medtem ko se je sopara širila okrog ponve, so se drugi skupaj z materjo medsebojno spodbujali k junaški smrti. Takole so govorili: Gospod Bog vidi vse to in v resnici čuti usmiljenje do nas, kakor je Mojzes razodel v pesmi, ki odkrito pričuje, rekoč: Usmilil se bo svojih služabnikov. [...]*¹

S temi besedami in brez komentarja je župnik pospremil svoje ljudi v drugo svetovno vojno,

morda le v slutnji velike kataklizme, ki je korenito posegla v njihov svet, njega pa v prihajajočem navalu revolucionarnega nasilja zapisala izbrisu. Kdo je bil torej mož, ki so ga tedanji (boljševiško navdahnjeni) odločevalci o življenju in smrti namenili izginotju – najprej fizičnem, nato pa še duhovnem, ko celih pet desetletij njegov grob na pokopališču v Prečni, kamor je bil med vojno prekopan, ni smel nositi niti njegovega imena? Mar lahko razberemo podstat procesov, ki so generirali ekstremno (revolucionarno) nasilje nad civilnimi prebivalci v lokalnem okolju in so le enega od vrhov v nizu brutalnih likvidacij na Dolenjskem dosegli prav v času umora prečenskega župnika junija 1942?

Janko Komljanec je bil rojen 24. junija 1892 na Bučki in je po maturi na novomeški gimnaziji vstopil v ljubljansko bogoslovje. Po duhovniškem posvečenju leta 1916 je bil najprej nameščen za kaplana v župniji Sv. Križ pri Kostanjevici, nato pa je leta 1922 prevzel službo prefekta v Zavodih Sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano. 26. avgusta 1925 je bil imenovan za kaplana v Prečni pri Novem mestu, kjer se je takoj izkazal kot zelo razgledan duhovnik z izjemnimi organizatorskimi sposobnostmi. Svoje sobivanje s kaplanom je župnik Anton Šmidovnik v svojem vizitacijskem poročilu škofijskemu ordinariatu opisal kot složno, saj je bil med njima »ljubi mir«, medtem ko je bil Komljanec »poraben in priden za vsako delo« ter izvrsten katehet.²

Pod močnim vplivom učenja Janeza Evangelista Kreka je Komljanec v času svetovne

1 2 Mkb 7,1–6.

2 ŠAL/Viz, fasc. 19, 1933–1934.

gospodarske krize ustanovil kmečko hranilnico in posojilnico ter podpiral razvoj fantovskih in dekliških katoliških društev, zlasti Marijino družbo. Poleg tega je ustanovil Slovensko katoliško izobraževalno društvo s fantovskim odsekom in dekliškim krožkom, ki je postalo središče družabnega in športnega dogajanja v Prečni. V okviru Katoliške akcije so se tedaj pospešeno oblikovali fantovski in dekliški odseki, ki so skladno s sodobnimi papeškimi enciklikami *Ubi arcano* in *Quadragesimo anno* pozivali k aktivnemu – in manifestativnemu – preoblikovanju katoliškega »duha« (ter obenem s športom in telovadnimi društvi promovirali celovito ljudsko zdravje³), proučevanju in uveljavljanju socialnega nauka Cerkve ter vztrajali pri najstrožji ideološki ločenosti od komunizma. V slednjem je dr. Jože Basaj kot goreč privrženec Krekove socialne misli jasno prepoznal ne le socialno in politično gibanje, pač pa »vero, najbolj nestrpno vero, ki ne trpi poleg sebe nobene druge vere.« Prav zato je bil eden od vodilnih mož Narodnega odbora Katoliške akcije⁴ prepričan, da morajo biti katoliki v »prosvetnih in socialnih vprašanjih vsaj tako brezkompromisni, kakor so brezkompromisni komunisti.«⁵

Viharni časi so na vodilnih mestih zahtevali trdne in vizionarske osebnosti. Leta 1936 je

-
- 3 Poglavitno skrb – poleg spolne nemorale in slabih bivališč – je tiste čase vzbujal alkoholizem, ki je bil močno razširjen po vseh vinorodnih območjih. O problematiki so župniki na Dolenjskem redno pisali v svojih pastoralnih poročilih, najbolj znan bojevnik proti alkoholu pa je bil Janez Evangelist Kalan s svojo protialkoholno sveto vojsko. Prim. J. E. Kalan, *Da se poznamo*. Fotostatični ponatis knjige o boju proti alkoholu iz leta 1931, Gorica: Goriška Mohorjeva družba 2014.
- 4 Poleg njega so Narodni odbor KA sestavljali Ernest Tomec, Alojzij Odar in Lambert Ehrlich.
- 5 Govor ob priliki otvoritve Krekovega prosvetnega društva na Jesenicah dne 29. avgusta 1936. Glej Anka Vidovič Miklavčič, 'Katoliška prosveta med Cerkvijo in stranko (Nekaj osvetlitev smernic in dejavnosti Prosvetne zveze in Zveze fantovskih odsekov v letih 1935–1941', v: France M. Dolinar et al (ur.), *Cerkev, kultura in politika 1890–1941*, Ljubljana: Slovenska matica 1993, 67.

škof Gregorij Rožman Komljanca imenoval za vikarja – pomočnika ostarelemu župniku Šmidovniku,⁶ leto kasneje, po njegovi dokončni upokojitvi, pa za prečenskega župnika. Še istega leta je Komljanec, ki je bil znan po tem, da je v župnišču sprejemal in prenočeval reveže, brezposelne in pomoči potrebne,⁷ organiziral farane, da so s prostovoljnimi delom in z majhnimi finančnimi sredstvi obnovili stavbo stare šole ter odprli sodoben prosvetni dom. Tu so pogosto prirejali izobraževalne dogodke in uprizarjali gledališke igre, česar se je večše loteval že kot prefekt v Škofovih zavodih.

V obdobju, ko je Katoliška cerkev glasno svarila pred novo »duševno boleznijo« materializma in ideologijo »brezboštva«, je v začetku leta 1937 Slovensko katoliško izobraževalno društvo pod Komljančevim vodstvom pripravilo predavanje kapiteljskega kanonika Franca Keka,⁸ ki je v svojem govoru komunizem opisal kot »nevarno laž, ki zamamlja lahkomišelnih ljudi.« Prečenski kronist je zapisal, da je bilo na dogodku navzočih 100 poslušalcev vseh starosti in obeh spolov, nekaj dni kasneje pa je z zadovoljstvom ugotovil, da se je po spodbudi s prižnice kar 62 družin vpisalo v bratovščino Svete družine, v čemer je videl upanje odpora proti razraščajoči se komunistični miselnosti. Kljub prizadevanju Katoliške akcije po čim večjem idejnem vplivanju na mlade ljudi

-
- 6 KANM/Dekanija, š. 191, f. 3. Dopis škofijskega ordinariata v Ljubljani (14. julij 1936) dekanijemskemu uradu v Novem mestu.
- 7 ŠAL/ZAP Zapuščina Jožefa Markiča, fasc. 387.
- 8 Kanonik Franc Kek je bil rojen 1895 na Studencu pri Trebnjem. Po maturi na novomeški gimnaziji je bil leta 1914 vpoklican v vojsko, kjer je služil v 17. pešpolku; po koncu prve svetovne vojne je vstopil v ljubljansko bogoslovje in leta 1921 postal duhovnik. Leta 1927 je bil imenovan za kapiteljskega vikarja v Novem mestu, kjer je bil leta 1934 umeščen za kanonika. Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 in prihodu partizanov v Novo mesto so ga ti najprej zasliševali, potem pa 13. septembra zaprli. V noči s 3. na 4. oktober 1943 so ga komunisti skupaj z nekaterimi uglednimi Novomeščani odpeljali v Zalog pri Prečni, od tam pa v šolo v Birčni vasi, kjer so v gozdu pričeli z likvidacijami. Umorjen je bil 21. oktobra 1943.

(in njihovem medsebojnem sovplivanju) je namreč župniku Komljanecu skrb vzbujala »ponorelost« kamenških mladostnikov, ki so se zbirali v Društvu kmečkih fantov in deklet, ki so ga svobodomisleci propagirali kot nasprotje Katoliškemu izobraževalnemu društvu. Svobodomiselnost je župnik enačil z lahkomiselnostjo in opozarjal, da so pri tem »muzikanti« posebni in nadvse uspešni vneovalci in zapeljevalci »naših«.⁹

Nasprotovanje med obema (ideološkima) stranema se je v prečenski fari zaostriilo tik pred izbruhom vojne v Evropi, ko je ljudi že zajemal preplah ob odrejeni delni mobilizaciji v Jugoslaviji in je okrog 100 prečenskih mož in fantov odšlo pod orožje. V splošnem vzdušju nemira in negotovosti je podzveza fantovskih odsekov in dekliških krožkov v Novem mestu 16. julija 1939 priredila mladinski tabor s slovesnim sprevedom, sveto mašo na stadionu v Kandiji, govori ter popoldanskimi telovadnimi nastopi, ki se jih je udeležilo kar 10.000 ljudi. Dogodek je bil toliko pomembnejši zaradi navzočnost ministrov dr. Miha Kreka in dolenskega rojaka dr. Frana Kulovca, ni pa ustavila muhaberskih članov društva kmečkih fantov in deklet, ki so se z vozom odpeljali v Podhosto, po Prečni pa klicali: »Slava boljševizmu! Živel komunizem! Dol s farjem!« Primer so po Komljančevem poročanju prevzeli orožniki, ki so takoj aretirali kovačevega sina, Jožeta Petriča ml., poleg njega pa je sodišče za zaščito države obtožilo še enajst ljudi.¹⁰

1. septembra 1939 se je novica o nemškem vdoru na Poljsko bliskovito razširila med ljudmi, z njo pa tudi občutki strahu pred vojno in celo obupa; toda odhajajoči prečenski vojaški rezervisti so po opažanjih lokalnega kronista za vojno in obvezno oddajo konj krivili nikogar drugega kakor papeža, Cerkev, duhovnike in župana ter se izzivljali v neki »divji, Bogu sovražni, prav nič človeški ali

krščanski psihozi.«¹¹ Komljanca je zajelo malodušje v spoznanju, da je vse predvojno učenje in prizadevanje cerkvenih mož oziroma organizacij obrodilo precej skromen sad in je med ljudmi prevladal popoln oportunizem. Kot številni drugi cerkveni misleci je tudi Komljanec menil, da se je treba zoper komunizem postaviti z močno idejo in logično argumentacijo, slonečo na katoliških društvih in časopisju. Vse drugo je po njegovem mnenju vodilo k narodnemu zločinu in kazalo je, da se svet vrtil proti točki prevrata ...

Še več, zdelo se je, da je celotna zahodna hemisfera na pragu najtemnejše ure. Nacistična Nemčija je 10. maja 1940 napadla nevtralne države Belgijo, Nizozemsko in Luksemburg ter si z revolucionarno bliskovito taktiko najprej podredila Nizozemsko (15. maja), trinajst dni pozneje pa še Belgijo. Ko tudi Francija – brez pomoči britanskih ekspedicijskih sil, ki so jih Britanci v malodane čudežni operaciji Dinamo uspeli evakuirati iz Dunkirka, a obenem žrtvovali skoraj 4.000 svojih mož 30. motorizirane divizije v Calaisu – ni več zmogla vojaškega odpora proti nemški vojski, ki je na njeno ozemlje s tanki nezadržno prodirala čez Ardene, je bil Komljanec prepričan, da je bil vzrok za to prisotnost komunizma v Franciji, ki je državi preprečil, da bi poskrbela za varnost, dopustila pa je uničevanje verskih dobrin.¹² Nad Parizom je nacistična zastava zaplapolala že 14. junija 1940.

Politični in vojaški dogodki, ki so si sledili s hudo naglico, so dokončno naznanili zaton evropskega miru. 31. marca 1941 je bila v Jugoslaviji odrejena tajna mobilizacija in ljudje so tesnobno pričakovali novice.

Velika človeška drama, ki se je končno odvila po nemškemu napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941, je najbolj razvidna iz Komljančevega zapisa v kroniki, ko je pretresen zabeležil, da je »naša vojska v razsulu in je Radio Ljubljana pozival fante, naj pomagajo županom vzdrževati red in varnost imetja. Podobno je,

9 NŠAL/ŽA Prečna, šk. 9, Spominska knjiga dekliške Marijine družbe v Prečni, 1. marec 1937.

10 Prim. ibid., 16. julij 1939.

11 Prim. ibid., 4. september 1939.

12 Prim. ibid., 11. junij 1940.

kakor leta 1918 v jeseni. Kako bo z našo ljubo Slovenijo! Veliki četrtek je danes v cerkveni liturgiji, velik je tudi po dogodkih.«¹³ Malo kasneje je poročal, da sta na železniških tirnicah blizu Novega mesta obtičala dva vlaka z različnimi živili in orožjem za vojaštvo ter opisal moralno stanje prebivalcev:

»Ljudje so planili po vsem. Kakor divji risi in volkovi so ljudje. Več kot četrtno vsega poteptajo in raztresejo.« Ironično je dodal, da si je »nekaj premožnejših veliko količino nagrabilo«, medtem ko si »nekaj revnejših v svoji tenkovevnosti niti ni upalo okoristiti se s tem.« Še bolj slikovito je duhovno razpoloženje v mestu ujel z besedami: »Ljudje so pijani, kolnejo, res so divji. Križ v cerkvi in božji grob danes za tri četrtine prebivalstva v okolici Novega mesta nista predmet obiska in molitve.«¹⁴

Že naslednji dan je bilo mesto polno nemških vojakov, ki so prebivalcem dobrovoljno razdeljevali cigarete. Toda 18. aprila so prispeli Italijani in z njimi fašistična okupacijska oblast. V nekaj dneh se je po vaseh razvnela »hujskarja«, naj ljudje hitro podpisujejo za Hitlerja, kajti v Nemčiji je delo dobro plačano in je red. Še več, Slovenci naj bi razobešali nemške zastave, je grmel župnik Komljanec, »ne da bi pomislili na versko in narodno sužnost in na prazne, goljufive obljube nemških agitatorjev. [...] Pri tem delu imajo razuzdani fantalini in Cerkev sovražni možje glavno besedo in v strah jemljejo, predrzno in grozeče nastopajo proti drugim ljudem. To so suženjske, izdajalske, prodane duše.«¹⁵ V Dolenji Straži so vaščani 2. maja v navalu navdušenja izobesili nemške zastave in postavili dva mlaja; podobno so v čast Nemcem postavili »nekaj smrek« po Daljnem vrhu, Gorenjih in Dolenjih Kamencah, kar je Komljanec ogorčeno označil za »simbol suženjskega mišljenja«. Razvneti ljudje (kasneje se je izkazalo, da so to bili pravtisti, ki so po napadu Nemčije na Sovjetsko

zvezo postali največji agitatorji za OF) so eno nacistično zastavo obesili še na lipo v Prečni, drugo pa na zvonik cerkve v Zalogu, vendar sta jo župnik Komljanec in študent Marjan Tršar odstranila.¹⁶ Slednjemu so zato »aktivisti« zagrozili, da ga bodo izročili Nemcem, saj je bil ob razsulu jugoslovanske vojske med mladimi prostovoljci.

Ivan Derganc iz Češče vasi se je spominjal, da je tisti čas Komljanec sklical mlade fante v Prečni, jim skušal razložiti nevarne razmere pod okupacijsko oblastjo ter jih opozarjal, da se bodo vsi Slovenci zelo kmalu znašli v enako velikih težavah kot rojaki na Primorskem in Koroškem, kjer so bili slovenski jezik in slovenske organizacije prepovedani. Med sestankom je po pričevanju Martina Murna iz Podgore pojasnil, da v Evropi obstajajo trije »teroristični režimi« – nemški nacizem, italijanski fašizem in ruski komunizem –, ki so si sorodni v tem, da so se do oblasti dokopali z nasiljem in so za doseg svojih ciljev pripravljene izvajati krvavi teror. Samooklicano OF je Komljanec opisal kot tajno organizacijo sumljivih ljudi ter napovedal končni propad tako fašizma kot nacizma zaradi odpora vsega sveta; nasprotno je slutil velik razmah ruskega komunizma, ki se bo zrušil šele na vrhuncu svoje moči, ker je brez duhovne in materialne podlage. »A do takrat je še daleč,« je dejal, »in malokdo od nas bo to dočakal.«¹⁷

Jeseni 1941 se je razvedelo, da namerava nemški okupator iz brežiškega okraja preseliti vse ljudi »od otrok do starčkov«, kar je med prebivalci na župnikovi rodni Bučki onkraj

13 Ibid., 10. april 1941.

14 Ibid.

15 Ibid., 4. maj 1941.

16 Akademski slikar, rojen 1922 v Dolenjskih Toplicah, je med vojno trikrat izkusil bližino smrti: najprej v ustaškem zaporu v Zagrebu, nato pa še v fašističnem taborišču v Gonarsu in komunističnem taborišču na Teharjah. Umrli je leta 2010 v Ljubljani.

17 Navaja Pavel Kogej, Umor župnika Janka Komljanca, Nova slovenska zaveza (dostop 6. julija 2021). <http://nszaveza.github.io/articles/21-umor-zupnika-janka-komljanca/> Glej tudi Anton Pust et al (ur.), *Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*, Mohorjeva družba: Celje 1994, 65.

italijanske okupacijske meje sprožilo tako globoko potrtost, da so hodili naokrog kakor »mrličiči«, nato pa so moški po svoji stari navadi »odprli vinske kleti in pili vsevprek.«¹⁸ Župnik Komljanec je odšel v Škocjan in od tam domačim na nemški strani meje s pomočjo Ivana Globevnika dostavil pismo, v katerem jih je pozval, naj se pred izselitvijo kar najhitreje rešijo na italijansko stran. Po tvegani in težki poti v snegu se je beg vsem članom ožje družine, tj. bratu Ludviku in sestri Angeli Vajs z družinama, tudi posrečil in po krajšem postanku pri župnikovi sestri Lojzki Komljanec v Škocjanu so se zatekli v župnišče v Prečni.

Zgodba izseljenih Slovencev iz okupiranega področja okrog Krškega in Brežic se je Komljanca močno dotaknila in na prižnici je pogosto prebiral pisma iz nemških prisilnih taborišč, ki jih je dobival od sorodnikov. Ob tem je njegov organist Ivan Rigler v svojem povojnem pričevanju pripomnil, da je bil župnik glasen kritik tako nemških kot italijanskih okupatorjev, od katerih zase in za domače ni hotel nobenih ugodnosti. V svoji drži je bil Komljanec neprizanesljiv tudi do komunistov, ki so pozimi 1941 postajali vse bolj »predrzni«: od prečenskih kmetov, trgovcev in obrtnikov so pod grožnjo smrti zahtevali živila in denar, zato jih je Komljanec označil za »hujše od Nemcev, kajti ti svojemu [lastnemu] narodu delajo nasilje.«¹⁹ Poleg tega so za agitacijo izrabljali fantiče, stare od 16 do 17 let, ki so bili zaradi nezrelosti posebej dovzetni za komunistično propagando.²⁰ Marca 1942 je Komljanec zapisal, da je okrog dvanajst takšnih fantičev iz Novega mesta in Bršljina odšlo v hribe, kjer jih »zločinci vežbajo za zločinska dela in jih vzgajajo za komunistično gardo.«²¹

Še bolj kot grožnje je ljudi pretresel partizanski umor mladega Janeza Murglja iz Kamenc, predvojnega jugoslovanskega

orožnika, ki se je zgodaj pridružil partizanom, a je njihove vrste prav tako rano zapustil. V noči na 2. april 1942 so ga partizani izsledili in na silo odpeljali iz domače hiše v gozd za Kamencami proti Trški gori. Tam so ga prav »zverinsko zaklali« in večkrat ustrelili. Na poti ležečega in komaj prepoznavnega sta ga zjutraj našla Anton Pleskovic iz Muhaberja in Jakob Planinšek iz Dolenjih Kamenc, ki je o smrti fanta takoj obvestil njegovega očeta. »Strašna žalost« je zajela domače, toda karabinjerji, ki so pričeli pregon, niso dobili nikogar. Ves »manever po vaseh je bil le bolj demonstracija za prebivalstvo«, je pripomnil Komljanec²² in obenem ugotovil, da okupacijske oblasti niso storile nič za zaščito prebivalstva pred partizanskim terorjem.

Pogreb umorjenega Janeza Murglja 5. aprila je bil zelo slovesen in se je odvil ob navzočnosti velikega števila ljudi: župnik je v govoru obsodil zločin in vendar upal, da bo storjeno dejanje spreobrnilo zločince; za zločin po njegovem mnenju niso bili odgovorni samo morilci, pač pa vsi, ki so mladini dotlej dajali priložnost za moralno izprijenost. O tem pogrebnem nagovoru, v katerem je župnik vnovič podčrtal fantovski ideal *Bog–Cerkev–dom* in raznovrstne, v predvojni čas segajoče razuzdanosti označil za gojišče komunističnega zločinstva, je po vasi in okolici še dolgo odmevalo.²³

Komljanec zaradi svoje neposredne kritike komunizma in vpliva med ljudmi v fari nikakor ni ostal neopažen aktivistom OF. V začetku maja 1942 je prejel grozljivo pismo, v katerem mu je bila napovedana smrt. O tem se je zaupal svojem organistu Ivanu Riglerju, ki je bil prav tako na seznamu za likvidacijo, čeprav je bil proti komunizmu samo »načelno« in se ni nikjer javno izpostavljalo.²⁴ Organist se je spominjal, da so

18 NŠAL/ŽA Prečna, šk. 9, Spominska knjiga deklishe Marijine družbe, 23. oktober 1941.

19 Ibid., 29. november 1941.

20 Ibid., 22. januar 1942.

21 Ibid., 13. marec 1942.

22 Ibid., 3. april 1942.

23 Ibid., 5. april 1942.

24 Ivan Rigler, 'Zapisnik o komunističnih zločinih v Prečni in okolici, v: Matija Škerbec (ur.), *Krivda rdeče fronte*, Samozaložba: Cleveland 1954, 95.

imeli komunistični terenci ravno tiste dni sestanek v gostilni Pečarič v Prečni, glavno besedo na njem pa naj bi imel šolski upravitelj Alojzij Colja, ki je bil že pred vojno župnikov velik nasprotnik. Organist Rigler je v svojem pričevanju zapisal, da so na noč sestanka psi po vasi močno lajali, kar je bilo znamenje, da so se po kraju potikali neznanci oziroma tuji ljudje. Rigler se je tedaj iz previdnosti skupaj z župnijskim hlapcem Lojzetom umaknil v cerkveni stolp, kjer je opolnoči zaslišal kratek pogovor med župnikom, ki je hodil okrog cerkve, da bi videl, zakaj psi tako lajajo, in mimoidočim Coljo. Ta se je župniku smejal, češ da mu ne bo pomagalo nobeno pogledovanje naokrog. Na župnikovo vprašanje, kaj tam počne on, se je Colja zarežal: »Prišel sem se naužit majskega zraka!«²⁵

Kmalu po tem sestanku je bil organist opozorjen, da se je pri Pečariču govorilo o »neki beli gardi, ki jo je treba pobiti«, in da je se načrtuje likvidacija njega, župnika Komljanca, hlapca Lojzeta Pašiča in učiteljice Milke Borse, ki je imela v Novem mestu zaročenca Ivana Mihevca, odločnega idejnega nasprotnika komunizma; ker zaradi močne italijanske posadke v Novem mestu niso mogli do njega, so za likvidacijo določili njegovo dekle.²⁶ Nečakinja Janka Komljanca, ki je bila priča dogodkom, je dodala, da je tamkajšnja učiteljica Angela Gradišar dvakrat prišla prosit župnika, naj se umakne, češ da ga bodo »prijeli«, vendar je Komljanec možnost bega zavrnil, ko »vendar nikomur ni storil nič slabega.«²⁷

Nadalje je Rigler poročal, da so 14. junija 1942 svate mladoporočencev, ki ju je poročil Komljanec, ustavili partizani, ki so prežali v zasedi v gozdu kakšnih 300 korakov stran od župnišča. Vprašali so jih, kdo je v cerkvi poročal, nakar so partizani zagrozili: »Zdaj

je zadnjega poročil in ne bo nikogar več.« Svatje so o dogodku takoj obvestili župnika in ga tudi oni posvarili, naj zapusti Prečno.²⁸ Naslednje jutro, 15. junija, je v župnišče prispel še neznan obiskovalec. Nosil je civilna oblačila in z nujnim sporočilom iskal župnika. Ker se ta še ni vrnil od maše v Straži, ga je župnikova sestra odvedla v pisarno, kjer ga je počakal. Župnik se je po kratkem sestanku z obiskovalcem obrnil k svoji sestri Angeli ter ji zaupal, da je bil človek, ki ga je videla, Mihailovičev.²⁹

Rigler je v zvezi s tem dogodkom zapisal, da mu je Komljanec tisti dan pokazal, kaj je bilo v pisnem sporočilu nepričakovanega gosta. To je bil seznam oseb, ki jih je bilo v Prečni treba ubiti, na njem pa sta bili dodani še imeni Murgljevih bratov Antona in Alojza.

Skrivnostni jutranji obiskovalec je bil podporočnik Marjan Pavlič - Svarun, nekadnji podčastnik jugoslovanske kraljeve mornarice in komandant t. i. slovenskega nacionalnega ilegalnega četniškega oddelka, ki se je bil prejšnjo noč premaknil iz šentruperške doline proti Gorjancem. Po pričevanju enega izmed njih, Josipa Jakoša, so jim tamkajšnji ljudje povedali, da so komunisti sami govorili o načrtovanem umoru župnika, ki naj bi ga izvedli še tisto noč. Komandant je zato sam, brez kakršne koli vednosti Komljanca, ki s četniki po Jakoševem in Riglerjevem pričevanju ni imel nobene zveze, odredil, da je majhna šestčlanska patrolja stražila v bližini župnišča. Trije možje, ki jih je komandant poslal po hrano v Prečno, so nato v gozdu naleteli na partizansko patroljo. Da bi ostali neprepoznani, so ilegalci na kapah nosili Titovo zvezdo in se partizanom izdajali za Štajerski bataljon. Vodja partizanske patrolje je dva izmed njih zadržal, tretjega pa poslal po živež v vas. Slednji je o dogajanju obvestil četniško patroljo, ki se je

25 Ibid., 96.

26 Ibid.

27 Ustno pričevanje Cirilke Vajs, por. Urbanč, nečakinje Janka Komljanca, dne 20. julija 2021. Arhiv avtorice.

28 Ivan Rigler, Zapisnik, 96, 97.

29 Ustno pričevanje Cirilke Vajs, por. Urbanč, nečakinje Janka Komljanca, dne 20. julija 2021. Arhiv avtorice.

partizanom približala in jim celo povedala pravo skrivno geslo. Komandant partizanske patrulje jim je dejal, da gredo v Prečno po župnika in da ga bodo ustrelili, pri tem pa se je širokoustil, da je bil španski borec in da bodo pokončili vse »farje«. V nekem hipu je eden od partizanov prepoznal prevaro in zgrabil za puško. Četniki so bili hitrejši in so vse tri pobili. Patrulja je o dogajanju poročala komandantu Pavliču, ki je župnika takoj zjutraj obvestil o partizanskem načrtu in mu rekel, naj se nemudoma umakne iz Prečne. Župnika je prosil še za hrano za svoje može, ki jim jo je nato v gozd res odnesel organist Rigler. Po Jakoševem pričevanju je Komljanec med jutranjim sestankom komandanta Pavliča prav tako prosil, naj se njegovi može utaborijo nekje v bližini, da bi ščitili vas, toda Pavlič mu je povedal, da ne morejo čakati, ker imajo točno določen čas srečanja z drugo skupino na Gorjancih. Še isti dan, tj. 15. junija, so se četniki umaknili proti Češči vasi.³⁰

15. junija zvečer so partizani res obkolili župnišče, razbili zunanje luči, potem pa so trije zamaskirani in oboroženi moški vdrli v notranjost z ukazom, da morajo z njimi župnik, organist in hlapec Lojze. Med prerivanjem je enemu od zamaskirancev z obraza padel »robec« in župnik je vzkliknil: »Stanko, Stanko, kaj pa ti delaš? Saj nisem nič kriv ... govori resnico!«³¹ Bil je namreč župnikov sosed Stanko Pečarič iz gostilniške družine, katere gospodar Polde je v prvih dneh okupacije izkazoval svoje navdušenje nad nacistično Nemčijo z zbiranjem podpisov za priključitev Tretjemu rajhu. V drugem napadalcu je organist Rigler prepoznal Frančka Sajeta, nekakšnega »propadlega študenta«

30 Prim. Josip Jakoš, 'Zapisnik o dogodkih v Št. Rupertu, Prečni in o Štajerskem bataljonu', v: Matija Škerbec (ur.), *Krivda rdeče fronte*, Samozaložba: Cleveland 1954, 83–84. Glej tudi Ivan Korošec, *Prva nacionalna ilegala »Štajerski bataljon«*, Ilex Impex: Ljubljana 1993, 65–69.

31 Ustno pričevanje Cirilke Vajs, por. Urbanč, nečakinje Janka Komljanca, 20. julija 2021. Arhiv avtorice.

iz Bršljina in kasnejšega revolucionarnega zgodovinarja, ki ga je bil župnik Komljanec nekaj mesecev prej rešil iz italijanskega zapora v Novem mestu, kjer je pristal zaradi širjenja partizanske propagande ...³²

Organistu Riglerju je takrat uspelo pobegniti in se skriti v krušni peči, župnika in hlapca Lojzeta pa so odpeljali pod kozolec nedaleč od župnišča, ju pričeli zasliševati o ustanavljanju »bele garde«, zasramovati in pretepati. Partizani so oba odgnali v vas Kal, kjer so v hiši cerkvenega ključarja komunistični terenci župniku ukradli ves denar, ki ga je imel pri sebi: vso gotovino iz blagajne hranilnice in nabirko za nove orgle v župnijski cerkvi je bil nameraval tisto noč pred napadalci skriti v cerkveni zvonik.³³ Oba ujetnika so čez noč zaprli v svinjak, lastniku katerega je Komljanec večkrat finančno pomagal s posojili, stražil pa ju je Martin Miklič iz Gorenjih Kamenc, ki je kasneje zapustil partizane.³⁴

Naslednji dan so župnika in hlapca Lojzeta odvedli v vas Hudo. V dolini med obema vasema je tekel potok, nad katerim je bila brv: partizani so šli po njej, župnika pa so prisilili, da je bredel skozi globoko vodo, ki mu je segala do podpazduhe, o čemer so Riglerju pripovedovali ljudje, ki so to videli. Komunisti so šli še v Daljni vrh po Murgljeva brata, 21-letnega Antona in 19-letnega Alojza, ki sta bila med najbolj uglednimi katoliškimi fanti v prečenski župniji. Mlajšega so partizani na silo odvlekli s hišnega praga, kjer je v obupu zmolil kesanje; starejšega niso našli doma, vendar so njegove starše prisilili, da so jim povedali, kje

32 Ivan Rigler, 'Zapisnik', 99. Franček Saje je o teh dogodkih po vojni pisal uslužnostno komunističnemu režimu oziroma njegovemu zgodovinopisju in utrjeval vero v neizpodbitno izdajalsko delovanje slovenske duhovščine pod okupacijo. V resnico, ki jo je oznanjal, se seveda ni smelo dvomiti. Prim. F. Saje, 'Belogardistični štajerski bataljon', *Dolenjski list*, 25. januar 1952, str. 2; F. Saje, *Belogardizem*, Slovenski knjižni zavod: Ljubljana 1952.

33 Prim. Ivan Rigler, 'Zapisnik', 100.

34 Pavel Kogej, Umor župnika Komljanca, NSZ, dostop 6. julija 2021.

je. Iz vinograda na Trški gori, kjer je z galico škropil trte, so tudi njega nasilno odpeljali s seboj. Vse štiri so po pripovedovanju Cirilke Urbanč odgnali v Žaloviče nad Šmarjeto, kjer so jih na samozvanem naglem partizanskem sodišču obsodili na smrt.³⁵ Na dokumentu, ohranjenem z zaslišanja (podpisani zasliševalci so bili Žan Rome, komandant štaba 2. bataljona Dolenjskega odreda, Janez Rudar, Jože Žagar, Lado Novljan, Rudi Gorenjc in Marko Belin), je Komljanec na obtožbe izjavil, da »bele garde ni organiziral in da je v Prečni sploh ni.« Sodelavcev ni hotel izdati, ker bi jih oni lovili tako, kot so lovili njega.³⁶ Iz Žalovič so jih končno odgnali na grad Hmeljnik. Anton Murgelj se je v obupu iz gradu skušal rešiti s skokom skozi okno, a si je pri tem zlomil nogo in obležal. Župnik Komljanec je soobsojene in mučene fante skušal tolažiti z molitvijo rožnega venca in s podelitvijo odveze; partizani so slednjič že povsem izmučenega in hudo pretepenega župnika prisilili, da je za vse izkopal grob. Vsi štirje so bili pobiti v dolinici pod gradom v sredo, 17. junija, zvečer.

V nedeljo po umoru župnika Komljanca je bilo v Prečni prvo sveto obhajilo otrok. Kaplan Ivan Gerčar je takrat pri pridigi omenil, da župnika ni, ker so ga odvedli in ubili, o čemer so potihem govorili že vsi. Toda že samo izrečene besede so bile dovolj, da so komunisti Gerčarju zagrozili, da bodo ubili tudi njega; o tem so mu povedali zanesljivi ljudje, zaradi česar se je bil primoran umakniti v Novo mesto.³⁷

Teden dni po Komljančevem umoru je skupina partizanov znova pridrla v Prečno in izropala župnijske hleve. Kmalu zatem so se vrnili drugič, da so izropali še župnikove

osebne prostore v župnišču: vzeli so njegov pisalni stroj, vso obleko, ves denar in živež oziroma kar koli se jim je zahotelo.³⁸ Prav tako so ves živež pobrali prebeglim župnikovim sorodnikom z Bučke, ki so ga ti bili kupili na karte. Nekaj dni kasneje so se partizani vrnili še tretjič in iz župnijske kašče odpeljali vse žito.³⁹

Partizani so župnika Komljanca obsodili na smrt zaradi sodelovanja z »belo gardo«; ob tem ni bilo jasno niti, kaj naj bi to bilo, kajti organiziran odpor proti komunistom (torej vaške straže) takrat sploh še ni obstajal. Prva vaška straža se je uradno pojavila šele 17. julija 1942 v Šentjoštu nad Horjulom. Val komunističnega terorja nad civilisti in posebej vidnimi kleriki na Dolenjskem je bil sproščen simultano: 7. junija 1942 je bil ubit Henrik Novak, kaplan v Hinjah. 17. junija 1942 so komunisti pridrveli v Šentrupert in v gozd Podhrastno nasilno odpeljali župnika Franca Nahtigala in kaplana Franca Cvara, poleg njiju pa še Alojza Jakoša in Antona Jamnika. Naslednji dan so po silnem mučenju vse štiri ubili. Vinko Kastelic, kaplan v Šentjerneju, je bil ubit 30. junija 1942. Janez Raztresen, župnik na Suhorju, je bil umorjen 22. julija 1942.⁴⁰ Samo v župniji Prečna so komunisti do konca leta 1942 na grozovit način pokončali še trinajst ljudi.

Prav ti umori duhovnikov in številnih drugih ljudi, izbranih (od) nasprotnikov revolucije, so civilno prebivalstvo na Dolenjskem v poznem poletju 1942 prepričali v nujnost organizirane samozaščite pred partizanskimi napadi. Okupatorska oblast jim namreč ni nudila nikakršne podpore pri zagotavljanju osebne varnosti in varovanju lastnine.

Trupla izmaličenih žrtev iz Prečne so izkopali 3. aprila 1943 ob navzočnosti vaške straže, novomeškega zdravnika dr. Korbarja, odvetniškega kandidata Ivana Mihevca, prečenskega župana Josipa Zagorca, Jožeta

35 Franček Saje je za Komljanca v svoji knjigi *Belogardizem* zapisal, da je bil kriv nič manj kot »posrednega sodelovanja in odobravanja« umora treh partizanov tik preden je bil zajet; še več, svojim »šentruperskim pomagačem« je po tem poboju hotel poslati še »svoje vojščake«. Po Sajetu je bila s tem zadeva Komljanec takorekoč zaključena, župnik pa »narodni izdajalec«. Glej F. Saje, *Belogardizem*, 291–292.

36 *Slovenski dom*, 31. julij 1943, 2.

37 Prim. Ivan Rigler, 'Zapisnik', 103.

38 Ustno pričevanje Cirilke Vajs, por. Urbanč, nečakinje Janka Komljanca, dne 20. julija 2021. Arhiv avtorice.

39 Ivan Rigler, 'Zapisnik', 104–105.

40 Prim. *Bogoljub*, december 1942, 260.

Murglja in Ludvika Komljanca. Uradno poročilo ekshumacije je potrdilo, da so bile vse štiri žrtve močno iznakažene in so jim bili smrtni udarci prizadejani s topim predmetom. Truplo župnika Janka Komljanca je bilo dobro ohranjeno in je ležalo prav na dnu skupnega groba; glavo je imel potegnjen nazaj, obrnjeno na desno pod skalo. Roke je imel prekrížane na prsih. Lobanja na zadnji strani je bila povsem razbita, desna spodnja čeljust in ličnica zdrobljeni, zgornja ustnica odrezana, na hrbtu s krvjo podpluta mesta močno razpadla. Rane so bile prizadejane s topim predmetom, verjetno puškinim kopitom.⁴¹

Vse štiri može so slovesno pokopali 4. aprila 1943 na pokopališču v Prečni ob navzočnosti štiritisočglave množice od blizu in daleč.⁴² Pol stoletja je še moralo preteči, da so njihova imena smela biti vklesana tudi v spominsko farno ploščo, ki se dviga nad njihovim grobom.

Mirnopeški župnik je na Silvestrov večer 1942 zapisal, da je to bilo leto groze in leto mučencev. Prepričan je bil, da so vsi umorjeni – od duhovnikov v Ljubljanski pokrajini tisto leto še dr. Lambert Ehrlich v Ljubljani, Hubert Leiler v Ljubljani, Jožef Kofalt v Adlešičih, Jakob Omahen v Dragatušu, Karel Žužek v Šentvidu nad Cerknico, Jožef Geoheli v Zaplani in Franc Kramarič v Starem trgu pri Ložu – padli zaradi svoje krščanske zavesti in so rajši privolili v smrt kot v komunizem.⁴³

Silovito nasilje nad civilnim prebivalstvom, ki ga je spočela revolucionarna sla po totalni oblasti in se je najbolj(e) razplamtela v kaotičnih vojnih razmerah, se je napajalo ne le iz močnih ideoloških virov, temveč tudi povsem banalnih predvojnih razmerij med ljudmi, lokalitetami in čustev strahu. Kolektivna čustva, ki izvirajo iz vojne travme, lahko z retoriko in premišljenim delovanjem odločilno usmerjajo politični akterji ter s prefinjeno taktiko uporabe imaginarnega tesnobo med ljudmi preusmerjajo v strah pred

sovražnikom, ki ga je nujno ustvariti in prikazati kot skrajno nevarnega in diaboličnega.⁴⁴ Samo tako ga je mogoče spremeniti v drugačnega in nečloveškega – vsemogočnost »nas« je torej mogoča le skozi uničenje »njih«. Hannah Arendt je uvidela, da je ravno odnos med ideologijo in nasiljem temelj totalitarnih sistemov. In prav v tem je tragika figure izdajalca, kakršno so komunisti ustvarili (tudi) za Janka Komljanca: diabolični sovražnik (izdajalec) vedno sproži močno čustveno konotacijo in v svoji končnosti pomeni popolno stigmatizacijo žrtve in opravičilo za očiščenje skozi nasilje, ki je le drugo ime za izničenje.

Sven Lindqvist je zapisal: »Z gotovostjo sem vedel samo to, da se ljudi polasti nekakšna norost, ko se zatečejo k nasilju. Nasilje jih nosi, preobrazi in jih naredi – celo potem, ko je že vsega konec – nerazpoznavne.«⁴⁵ Morda je triumf žrtve zgolj in samo v tem, da si slednjič izbori obstoj v resnici in duhovni ne-pozabi.

VIRI IN LITERATURA

Nadškofjski arhiv Ljubljana

- NŠAL/ŽA Prečna, šk. 9, Spominska knjiga dekliške Marijine družbe v Prečni, 1912–1942;
- NŠAL/ŽA Mirna Peč, fasc. 21, Spisi 124–139;
- ŠAL/Viz, fasc. 19, 1933–1934;
- ŠAL/ZAP Zapuščina Jožefa Markiča, fasc. 387.

Kapiteljski arhiv Novo mesto

- KANM/Dekanija, šk. 191, f. 3.
- Jakoš, Josip (1954). 'Zapisnik o dogodkih v Št. Rupertu, Prečni in o Štajerskem bataljonu, v: Matija Škerbec (ur.), *Krivda rdeče fronte*, Cleveland: Samozaložba.
- Kalan, Janez E. (2014). *Da se poznamo*. Fotostatični ponatis knjige o boju proti alkoholu iz leta 1931, Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

41 'Prečenske žrtve slovesno pokopane', *Domoljub*, 14. april 1943 (št. 15), 3. Glej tudi *Kri mučencev*, Ljubljana 1944, 13–14.

42 Ivan Rigler, 'Zapisnik', 105.

43 NŠAL/ŽA Mirna Peč, fasc. 21, Spisi 124–139.

44 Prim. Jacques Semelin, *Očistiti in uničiti. Politične rabe množičnih pobojev in genocidov*, Modrijan: Ljubljana 2009, 32.

45 Sven Lindqvist, *Exterminate all the Brutes*, Grant: London 2018, 19.

- Korošec, Ivan (1993). Prva nacionalna ilegala »Štajerski bataljon«, Ljubljana: Illex Impex.
- Rigler, Ivan (1954). 'Zapisnik o komunističnih zločinih v Prečni in okolici', v: Matija Škerbec (ur.), *Krivda rdeče fronte*, Cleveland: Samozaložba.
- Ustno pričevanje Cirilke Vajs, por. Urbanč, 20. julij 2021. Arhiv avtorice.
- *Bogoljub*, december 1942.
- *Slovenec*, 27. junij 1992.
- *Slovenski dom*, 31. julij 1943.
- *Domoljub*, 14. april 1943.
- Kogej, Pavel, 'Umor župnika Komljanca', Nova slovenska zaveza, Revija Zaveza, [<http://nszaveza.github.io/articles/21-umor-zupnika-janka-komljanca/> – dostop 6. julija 2021].
- Kri mučencev, Ljubljana 1944
- Lindqvist, Sven (2018). *'Exterminate all the Brutes'*, London: Granta.
- Miklavčič Vidovič, Anka (1993). 'Katoliška prosveta med Cerkvijo in stranko (Nekaj osvetlitev smernic in dejavnosti Prosvetne zveze in Zveze fantovskih odsekov v letih 1935–1941' (61 - 78), v: France M. Dolinar et al (ur.), *Cerkev, kultura in politika 1890–1941*, Ljubljana: Slovenska matica.
- Saje, Franček (1951). *Belogardizem*, Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- Semelin, Jacques (2009). *Očistiti in uničiti. Politične rabe množičnih pobojev in genocidov*, Ljubljana: Modrijan.